

1.1 Mijn werkelijkheid, jouw werkelijkheid

‘De werkelijkheid is een grote leugen want de hele werkelijkheid is een fantasie van jezelf, een betekenisgeving aan de wereld die jij kunt plaatsen.’

‘Er is de werkelijkheid en er is onze ervaring van de werkelijkheid.’

(Kant, 1724-1804)

Zintuiglijke waarneming is beperkt. De werkelijkheid die hierdoor ontstaat, is een niet-getoetste, gefantaseerde werkelijkheid. Wat we met onze zintuigen waarnemen wordt gekleurd door wie we zijn en door wat we in ons verleden aan kennis en ervaring hebben opgedaan. Dat bepaalt voor een groot deel hoe wij de wereld om ons heen ervaren en verklaren. De relationele betekenisgeving tussen mensen onderling is vaak zo onduidelijk dat we er onze eigen invulling aan geven. We spreken met elkaar vanuit ons eigen referentiekader.

Er bestaat een groot verschil tussen horen en verstaan. Mark en Jolanda zijn collega's. Als zij elkaar spreken, komt wat Mark zegt gefilterd door het referentiekader van Jolanda bij Jolanda binnen. Het gesprokene wordt door het filter een interpretatie van de werkelijkheid. Deze interpretatie wijkt misschien af van de boodschap die Mark bedoelde over te brengen. 'Ik hoor je wel,' zegt Jolanda. Maar mogelijk heeft ze niet begrepen wat hij werkelijk bedoelde te communiceren.

Om de ander te verstaan is het nodig dat je met volle aandacht

luisterend aanwezig bent. Door samen te vatten en terug te geven wat je hoort, kun je checken of de boodschap zonder verkleuring door je eigen aannames en referentiekader bij je aangekomen is. Vervolgens kun je doorvragen. Openstaan voor de ander begint bij de wens de ander werkelijk te verstaan. Voorwaarden hiervoor zijn interesse, empathie en geduld om de ander de ruimte te laten in zijn tempo zijn verhaal te doen. Tijd is een cruciale factor. Deze is niet altijd voorradig en binnen het onderwijs wordt daarvoor een probleem wel eens te snel oplossingsgericht aangepakt.

Mentor: 'Zo Marieke, ik begrijp dat je moeite hebt met je concentreren tijdens de les. Hoe komt dat?'

Marieke: 'Ik slaap niet zo goed de laatste tijd.'

Mentor: 'Ga je op tijd naar bed?'

Marieke: 'Nou, het wordt wel eens wat later.'

Mentor: 'Waarom dan?'

Marieke: 'Nou, ik kijk 's avonds vaak een film.'

Mentor: 'Is het een idee om wat vroeger te gaan slapen? En alleen in het weekend naar een film te kijken? Ik denk dat je dan makkelijker bij de les kunt blijven.'

Marieke: 'Ja, dat zou kunnen.'

Marieke kijkt niet naar een film omdat ze zin heeft om film te kijken. Ze doet dat omdat haar vader en moeder 's avonds vaak zulke slaande ruzie hebben dat ze niet kan slapen. TV kijken verzet haar gedachten. Deze mentor komt niet tot de kern van het probleem omdat hij niet doorvraagt. De oorzaak komt niet op tafel.

Het onvoldoende *stil*staan bij wat er gezegd wordt kan resulteren in het vastlopen van de hulpverlening. Kinderen zijn vaak al vanaf jonge leeftijd in meer of mindere mate geprofessionaliseerd.

Dit betekent dat zij door hun ervaringen reageren op een wijze die volgens hen aan de verwachtingen van de ander, de volwassene voldoet. Ze anticiperen op wat ze denken dat gewenst gedrag en een wenselijke reactie is. Zo ontstaat een vruchteloos gesprek waarin de leerling opeens de volkomen onverwachte vraag kan stellen: ‘Mag ik gaan, meneer?’

In de opmerking: ‘Ik begrijp je’ ligt de suggestie dat je te pakken hebt wat iemand bedoelt. Grijpen betekent ‘vat krijgen op’, ‘grip hebben op’. Dit betekent dat de ander moet passen in het beeld dat jij van hem hebt. Hoewel dit vaak gezegd wordt om verbinding te bewerkstelligen en de ander te laten weten dat hij verstaan wordt, kan dit juist een gevoel oproepen van niet begrepen worden: ‘Past wat ik zeg in jouw plaatje en ga jij daarmee aan de haal? Laat mijn verhaal mijn verhaal zijn!’

Ik bepaal niet of ik de ander begrepen heb. Het is de ander die bepaalt of hij zich begrepen voelt. We kunnen het belang van doorvragen, samenvatten en checken of je op dezelfde golflengte zit niet voldoende benadrukken.

Na onderstaand voorbeeld volgt een oefening van Jan Ruigrok, leraar en trainer, die ‘met mensen zoekt naar hun reusachtigheid’. Het gaat er in de begeleiding om, dat een ieder de reus wordt die hij (al) is. De reus wordt zichtbaar als de eigenheid er helemaal mag zijn. Een leerling die wordt geassocieerd met gedragsproblemen, een psychiatrische aandoening of een ontwikkelingsstoornis is in onze maatschappij ‘anders’. Dit anders zijn wordt lang niet altijd gezien als positief. Dat is voor alle partijen een gemiste kans.

Door bewust afstand te nemen van je mening en aannames en te weigeren je een oordeel te vormen kun je aansluiten bij de ei-

genheid en beleving van de leerling op een manier die nieuw voor hem is. Luisterend, volgend, open voor alles wat komt: de fixatie van de jongen met autisme op bommetjes, het plezier van het meisje met het syndroom van Down in het spel Halli Galli of de interesse van de tiener voor het computerspel FIFA.

Maas, de leerling met een stoornis in het autistisch spectrum, was al weken geobsedeerd door bommen. Iedere dag vond zijn juf tekeningen van projectielen en ontploffingen en regelmatig liep Maas als zijn juf bezig was omzichtig naar haar bureau om heimelijk een briefje op haar agenda te leggen. Daar stond dan een bommetje op getekend. Soms vond ze er na de pauze een op haar stoel. De leerlingen van groep 6 vonden het raar en negeerden het gedrag maar.

Toen met geschiedenis de Tweede Wereldoorlog op het programma stond, vertelde de juf een boeiend verhaal over verzetsstrijders die een spoorlijn zouden saboteren. In het vuur van het verhaal liep ze gebukt naar Maas toe, wenkte hem met haar wijsvinger voor haar lippen en wees naar een plek in de klas. Maas stond na een lichte aarzeling met grote ogen op van zijn stoel en sloop achter zijn juf aan langs de denkbeeldige spoorlijn. Samen hurkten ze ergens neer en plaatsten zonder te spreken een bom. De juf keek wat Maas deed en volgde zijn handelingen.

De kinderen in de klas keken ademloos toe. Het was een ongelooflijk erkennend moment voor Maas die, toen hij weer op zijn stoel zat, tien centimeter gegroeid leek.

Oefening

De Marsiaanse begeleiding: stap leeg in het gesprek met als enige wens het goed te hebben samen. Doe alsof je van Mars komt: je bent zonder oordeel, onwetend en alleen maar benieuwd naar de ander. Realiseer je daarbij dat het verhaal van de ander desondanks nooit geheel ongefilterd bij je binnenkomt.